

Dame Penelope Lively (Caïro, 1933) schreef romans en korte verhalen, voor zowel volwassenen als kinderen, en werd daarvoor talloze keren onderscheiden. Ze won als enige auteur zowel de Man Booker Prize als de prestigieuze Carnegie Medal voor kinderliteratuur. Haar Booker Prize-winnende roman *Moon Tiger* (1987) stond in 2018 óók op de shortlist van de Golden Man Booker, een speciale eenmalige prijs ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Booker Prize. Lively woont in Londen, waar ze probeert te voorkomen dat de vossen haar tuin overnemen.

Van Penelope Lively verscheen
ook bij De Geus

Moon tiger

Penelope Lively

Leven in de tuin

Uit het Engels vertaald door Nadia Ramer

DE GEUS

Eerste en tweede druk (e-boek), mei 2019

Derde druk, juli 2019

Vierde druk, maart 2021

De vertaalster ontving voor deze vertaling een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Life in the Garden*, verschenen bij Penguin Books

Oorspronkelijke tekst © Penelope Lively, 2017

Nederlandse vertaling © Nadia Ramer en

De Geus bv, Amsterdam 2019

Illustraties binnenwerk © Katie Scott

Omslagontwerp Berry van Gerwen, naar het ontwerp van Katie Scott

ISBN 978 90 445 4493 0

NUR 320/424

Voor Josephine

Inhoud

<i>Inleiding</i>	9
Werkelijkheid en metafoor	27
De geschreven tuin	65
De modieuze tuin	99
Tijd, orde en tuin	133
Stijl en tuin	167
Stad en platteland	199
<i>Verantwoording van de vertaler</i>	221

Inleiding

Op een dag in mei gaat Virginia Woolf in de tuin werken, wat me aan het denken zet over de eigenaardige relatie tussen tuinieren in het echt en tuinieren als metafoor. *Het verhaal van Diederik Stadsmuis*, Beatrix Potters krachtige parabel over de superioriteit van plattelandswaarden, roept vragen op over de traditionele scheidslijn tussen stad en platteland. Willa Cathers pionierstuinen op de Amerikaanse prairie herinneren me eraan dat tuinieren soms gaat over controle, het bedwingen van de natuur, maar ook over het trotseren van de tijd. De tuin van mijn oma, die qua ontwerp en beplanting sterk beïnvloed was door Gertrude Jekyll, vormt een aanleiding om na te denken over modegrillen in het tuinieren.

Naast schrijven zijn de twee voornaamste bezigheden in mijn leven lezen en tuinieren. En die twee zijn in zekere zin ook samengevloeid: ik let altijd op wanneer een schrijver een beeld van een tuin oproept, wanneer tuinieren onderdeel wordt van het verhaal. Dan vraag ik me af wat de bedoeling is. Is deze tuin doelbewust of willekeurig gecreëerd? En het antwoord is bijna altijd: doelbewust; de tuin is bedacht met een narratief doel voor ogen: het scheppen van een bepaalde sfeer, het aankleden van een personage.

In dit boek wil ik aan de hand van fictieve tuinen on-

derzoeken wat tuinen en tuinieren door de eeuwen heen voor ons hebben betekend. Hoe en waarom tuinieren mensen? Hoe en waarom hebben ze getuinierd?

Ik zal het over mezelf moeten hebben. Als je zelf hebt getuinierd, vallen alle verwijzingen naar tuinen, planten en tuinieren in vruchtbare aarde. Is dat misschien iets voor mij? Heb ik dat al geprobeerd? Dus zal door dit boek ook een persoonlijke rode draad lopen: mijn leven in de tuin. Van het eerste voorstedelijke stukje grond waar mijn man en ik uit onwetendheid behoedzaam een hele hoop zaailingen van het wilgenroosje redden en uitplantten, tot de paar vierkante meter in Londen die nu zo belangrijk voor me zijn en waar ik me nog kan verheugen over een nieuwe helleborus, of tevreden brommend naar de pot met sneeuwkllokjes kijk, die ik vanuit het raam kan zien.

Ik ben opgegroeid in een tuin. Bijna letterlijk, want het was een warme, zonnige tuin in Egypte en ons leven speelde zich voornamelijk buiten af. Ons huis was samen met twee andere huizen begin twintigste eeuw even buiten Caïro gebouwd, een soort enclave te midden van velden met suikerriet en klaver, slootjes en dorpen met lemen hutten. Ze hadden alle drie een grote tuin, en mijn moeder had de onze duidelijk ontworpen in de geest van de Engelse tuin, met gazons, rozenperken, lielevijvers, pergola's, en als concessie aan het klimaat en wat het daar goed deed, natuurlijk kerstster, wisselbloem, zinnia, cineraria en bougainville. Al heeft ze ook een keer narcissenbollen geplant, die terecht geschokt waren over wat er van ze werd gevraagd en maar een paar spichtige bloemetjes produceerden. Maar voor mij was de tuin een

soort persoonlijk paradijs, waarmee ik me verbonden voelde en waar ik mijn eigen verstopplekjes had: een hangmat van takken in een heg, waar ik *Swallows and Amazons* en *Tales from Troy and Greece* ging liggen lezen; een bepaalde eucalyptus waarmee ik gesprekken voerde, de door bamboe beschutte watertuin waar zich kluwens kikkervisjes rond de wortels van de witte aronskelk vormden. Ik kan die tuin nog steeds tot in de details uittekenen. Hij bestaat niet meer; dat hele gebied is allang opgeslokt door het uitdijende Caïro, maar toen ik er dertig jaar geleden weer was, had ik het gevoel dat de geest ervan ergens onder de huizen en het puin in de sloppenwijk nog levend was, de geest van bomen, gras en bloemen, en die van mijn eigen alter ego.

Volgens mij zit tuinieren in je bloed en wordt het doorgegeven via de vrouwelijke lijn. In mijn familie begon het met mijn oma, Beatrice Reckitt, die een maagdelijk glooiend veld in Somerset omtoverde tot een schitterende tuin, inclusief decoratieve watergeul en verdiepte rozentuin, gazons met een aha, moestuin, prieel en schuurtje – alle kenmerken van een serieuze tuin. Haar dochter Vera, mijn moeder, had een Engelse tuin in Egypte. Ikzelf promoveerde van het voorstedelijke stukje grond naar achtereenvolgens twee tuinen in Oxfordshire, door een daarvan stroomden twee beekjes. Mijn dochter Josephine is van ons allen degene die met de meeste kennis van zaken tuiniert; in de spaarzame vrije tijd die ze als beroepshoboïst heeft, volgde ze jaren geleden tuinierscursussen bij de Royal Horticultural Society, en nu tuiniert ze in Londen en Somerset met een bewonderens- en benijdenswaardige deskundigheid. En

háár dochter, Rachel, die ook musicus is, lijkt de volgende in de rij: dat ze zich vorig jaar zo serieus toelegde op de lathyrussen zegt veel.

Je ontdekt je tuinierspotentieel pas als je een plek hebt om te tuinieren, al is het maar een bescheiden bloembak. Jack en ik kregen de smaak te pakken in ons voorstedelijke tuintje. Hoewel ook hij misschien enigszins erfelijk belast was: zijn vader had vrij fanatiek getuinierd in de tuin van hun sociale huurwoning in Newcastle. Een tuin die helemaal geen geld mocht kosten, het stukje gazon werd aangelegd met kluiten gras uit de berm, alles werd opgekweekt uit zaad, het zaad werd bewaard voor het volgende jaar, pronkbonen zij aan zij met stokrozen, de sla knus tegen schildzaad en lobelia aan. Totaal het tegenovergestelde van mijn oma's terrein in Somerset, maar de energie en de inzet waren even groot. De behoefte om te tuinieren overstijgt sociale klasse, wat het ontstaan van het fenomeen volkstuin verklaart, waarover later meer, en al die plantenweelde in voortuintjes in het hele land. Ik herinner me dat een vriendin uit Amerika verbaasd stond over de pracht van juni: 'Iedereen in dit land heeft rozen.' Waar landhervormers in de negentiende eeuw de leus '80 are en een koe' introduceerden, hebben we vandaag de dag behoefte aan dat kleine stukje grond om iets te verbouwen, wat dan ook, onze handen vies te maken en de tijd te trotseren.

We tuinieren voor morgen, en daarna. We tuinieren vol verwachting, en daarom is het zo opbeurend. Je zit niet meer vast in het hier en nu; je denkt vooruit, en achteruit, je herinnert je hoe dit of dat gewas het vorig jaar deed, je koestert verwachtingen en maakt

plannen voor het volgende jaar. En voor mij is er de eeuwige verbazing over de onstuimige groei, de koppige levenskracht van planten, de onstuitbare macht van de seizoenen. Terwijl ik dit schrijf, laat in de winter, zijn de eerste sneeuwkllokjes al boven de grond, de bodembedekkende rozen hebben piepkleine rode bultjes waarmee ze laten zien dat ze nog weten wat er in juni van ze wordt verwacht, één witte choisyabloem is vroeg maar volgzaam – de dagen worden al wat warmer, tijd om op gang te komen. Alles zal toch wel gebeuren, alles groeit zoals voorbestemd, maar waar het bij tuinieren om gaat is dat je dit fantastische proces kunt beïnvloeden, manipuleren, sturen.

Hoewel allerlei planten zich natuurlijk helemaal niet laten sturen. Onkruid zal weerstand bieden. Bij schrijven over tuinieren komt het nodige antropomorfisme kijken, merk ik: onkruid groeit niet zomaar, het groeit met kwade opzet, het woekert. Nou, dat is ook echt zo, zoals elke tuinier weet. Wanneer je even niet kijkt, glipt het naar binnen en schiet het omhoog. Je hebt altijd het gevoel dat de tuin leeft en er een eigen agenda op na houdt – honderden botsende agenda's – en dat jij het slechts tot op zekere hoogte voor het zeggen hebt, een onbestendige relatie waarin niet duidelijk is wie de overhand heeft. Wispelturig, zou je haast zeggen, maar misschien is deze animistische benadering gewoon het blijvende resultaat van alle uren die ik als kind doorbracht met *De avonturen van Alice in Wonderland* en *Achter de spiegel*: 'We kunnen praten', zei de Tijgerlelie, 'wanneer iemand de moeite van het praten waard is.' De bloemen hebben allerlei aanmerkingen op Alice (zoals

volwassenen vaak op kinderen hebben). ‘Je kleur is goed, en daarmee kom je een eind.’ ‘Je begint te verleppen, weet je – en dan is er niets aan te doen dat je kroonbladeren een beetje rommelig worden.’

De literaire tuin inspireerde mij waarschijnlijk al op jonge leeftijd, toen ik in mijn holletje in de Egyptische heg lag te lezen en opging in mijn boek zoals alleen een kind dat kan: de fictieve wereld dringt de echte wereld binnen en de grenzen tussen beide vervagen. Ik heb als kind, wanneer ik uit het verhaal van Alice stapte en de tuin in liep, ongetwijfeld met die eucalyptus gepraat, en vast ook wel met de bloemen.

Nu doe ik dat niet meer, maar misschien zou het wel moeten. Prins Charles schijnt het te doen. In 1986 heeft hij gezegd dat hij met zijn bomen en planten praatte, dat het belangrijk was contact met ze te maken, en dat zij reageerden – al lijkt hij er niet bij te hebben gezegd hóe precies. In sommige kringen werd hij belachelijk gemaakt, maar enige tijd later, in 2009, werd bekendgemaakt dat de Royal Horticultural Society had besloten zijn theorie te testen door tomatenplanten literatuur voor te lezen, via een aan de wortels bevestigde koptelefoon van een mp3-speler. Passages uit Shakespeare en uit John Wyndhams *The Day of the Triffids* (*De truffids komen*) werden als testopnamen uitgekozen, de gemeten groei werd afgezet tegen die van een controlegroep van planten die in stilte groeiden. Nota bene: het oorspronkelijke krantenartikel was van 31 maart 2009, dus heel verrassend zou de uitkomst niet zijn, dacht ik, maar in juni van dat jaar publiceerde *The Telegraph* de resultaten. De planten bleken toch te hebben gereageerd: de voorgelezen

planten waren harder gegroeid dan de controleplanten, en een vrouwenstem had duidelijk meer effect. Zo zo. Ik begrijp meteen waarom ze kozen voor *The Day of the Triffids*, een sciencefictionverhaal over wandelende planten met giftige angels, maar er stond niet bij of dat boek effectiever was dan Shakespeare. Als dat zo was, moeten we ons, denk ik, zorgen gaan maken.

Tot zover de voelende plant. Wat wel vaststaat, is dat tuinen spreken, in die zin dat ze iets zeggen over hun eigenaren. Aan hun tuinen zult gij hen kennen. In de tijd van mijn tuin met de twee beekjes in Oxfordshire stelden we de tuin één dag per jaar open voor bezoekers, in het kader van de opentuinendagen die voor het goede doel werden georganiseerd door de National Garden Scheme. We deden mee aan een open dag in het dorp – vier of vijf tuinen werden een bezoek waard geacht, meen ik me te herinneren. De opbrengst van deze open dagen ging naar het goede doel en destijds was er een felle concurrentiestrijd tussen Oxfordshire en Kent om het grootste bedrag op te halen. Het voorgaande jaar had Kent Oxfordshire nipt verslagen, dus er werd verwoed gewerkt. Iemand van de organisatie komt tuinen inspecteren om te zien of ze aan de eisen voldoen; de onze werd, vermoed ik, met de hakken over de sloot toegelaten – hij werd omschreven als een ‘informele *cottage garden*’, wat in opentuinendagjargon zoveel betekent als ‘niet zo netjes en vol onkruid’. Evengoed kwamen er honderden mensen langs, die zich stuk voor stuk keurig gedroegen en geen peuk of snoeppapiertje op de grond gooiden. Ik raakte aan de praat met een Nederlands stel, dat me vertelde dat ze ieder jaar speciaal voor een

opentuintour naar Engeland kwamen. Ik nam aan dat ze zelf enthousiast tuinierden. Nou, tot op zekere hoogte, zeiden ze; wat de tour voor hen werkelijk interessant maakte, was dat deze een inkijkje bood in het leven van de Engelsen, in de verschillende sociale lagen, de verscheidenheid in smaak en stijl. Ik begreep precies wat ze bedoelden; wij waren ook verzot op opentuinendagen, en ik herinner me dat ik een keer de nationale collectie van de *Primula auricula* tegenkwam in de tuin van een sociale huurwoning.

Dat jaar versloegen we Kent.

Er speelde hier wel een competitief element mee, vermoed ik. Maar het was een waardige concurrentiestrijd, aangezien het erom ging welk graafschap met zijn tuinen het meeste geld voor het goede doel ophaalde. Mensen die tuinieren zijn van nature niet competitief, denk ik; het is meer een kwestie van wederzijdse eerbied, die kan overgaan in rivaliteit. Dat is een van de belangrijkste redenen om andermans tuin te bezoeken, of het nou op zo'n opentuinendag is of niet: dat je er ideeën kunt jatten. In onze Oxfordshiretijd gingen we vaak naar de landschapstuin Hidcote, een van de paradepaardjes van de National Trust, en de beplanting van de watertuin aldaar bracht me op ideeën voor onze eigen twee beken. Vergeleken met de weelderig begroeide waterpartijen van Hidcote waren dat maar onbetekenende stroompjes, maar toch: primula's, varens. Al maakten we de fout *Mimulus*, maskerbloem, te planten, een gele schurk die we de jaren daarop met veel moeite probeerden uit te dunnen. Hidcote was wijzer geweest, of had meer plek.

Op bloementoonstellingen wordt tuinieren pas

echt competitief, van de kleine dorpsfestiviteiten tot de grote evenementen. Het is inderdaad fascinerend om de displays langs te gaan: een verzameling uien van meer dan een half pond per stuk, drie pronkbonen, de zwaarste pompoen. Maar wie wil er nou een ui zo groot als een voetbal, een meterslange boon of een knots van een pompoen? Hier is een verontrustend principe aan het werk: het gaat om de omvang. Van concurrerende viooltjes, chrysanten en dahlia's word ik ook niet blij; ze staan er stijf en ongemakkelijk bij.

De belangrijkste en grootste tuinierswedstrijd is natuurlijk de Chelsea Flower Show. Er wordt op elk vlak gestreden: beste tuin, beste stadstuin, plant van het jaar, medailles goud, verguld zilver en zilver. Er zijn medailles voor tuinen, voor stands, voor alles. De strijd vindt vooral plaats op het commerciële vlak: kwekerijen die met elkaar wedijveren, professionele tuinontwerpers die het met elkaar uitvechten. Bescheiden voldoening bij goud, een dappere glimlach bij verguld zilver, een stille aftocht bij zilver. Hiermee wordt de spanning natuurlijk opgevoerd, maar ik denk dat het de gemiddelde bezoeker niet veel uitmaakt wie er wat wint, die wil zich gewoon vergapen aan een heleboel prachtige planten en misschien een paar tips krijgen voor thuis. De keren dat ik er was, genoot ik van het commentaar dat ik opving: 'Wij hadden er ook zo een, maar die heeft je vader natuurlijk om zeep geholpen.' De mensen konden net zo interessant zijn als de tentoongestelde planten. Ik ben tegenwoordig niet fit genoeg om naar de Chelseashow te gaan: te veel lopen en staan. Maar Jack en ik zijn er langgeleden een paar keer geweest, en dan moest ik hem altijd wegtrekken bij de

grasmaaierstands. Wat hebben mannen toch met grasmaaiers? Hier stond een wetenschapper, een politicoloog, wiens geest met hogere zaken bezig zou moeten zijn, verlekkerd te kijken naar Mountfields, Hayters en Atco's.

Philip Larkin dacht daar anders over. Een paar jaar geleden was er in de British Library een tentoonstelling getiteld *The Writer in the Garden*. Een belangrijk object was Philip Larkins grasmaaier, die verticaal was opgehangen, zodat je hem goed kon bekijken: een Qualcast. Maar Larkin zelf was er niet bepaald over te spreken, gezien de brief die hij schreef nadat hij een jarenvijftighuis had gekocht met een diepe tuin, waarvan het onderhoud meteen al een schrikbeeld vormde: 'Het heeft een enorme tuin – geen charmante wildernis (nog niet ...) – een lange strook tussen gaashekken – o God, o God – ik neem van de vorige bewoners de Qualcast over (klinkt als een personage uit een boek van Henry James) ... Ik weet niet wanneer ik erin zal trekken ... Hopelijk voordat die verdomde tuin gaat groeien ...'

Maar de Qualcast zou een noodlottig werktuig blijken. Larkin leerde hem gebruiken en doodde er op een dag per ongeluk een egel mee. Die gebeurtenis leverde een gedicht op.

Twee keer sloeg de maaier af; ik bukte
en zag een egel tussen de messen,
vermoord. Hij had in het hoge gras gezeten.

Ik had hem eerder gezien, zelfs eens gevoerd.
Nu had ik zijn bescheiden wereld voor altijd
verwoest. Een begrafenis maakte niets goed:

de ochtend erna stond ik op en hij niet.
De dag na de dood is de nieuwe afwezigheid
altijd hetzelfde; we zouden beter

voor elkaar moeten zorgen, lief zijn
nu het nog kan.

Andrew Motion, Larkins biograaf, ziet dit gedicht als een treurdicht voor de moeder van de dichter. En dat is het vast, maar het gaat ook over een egel, en het is waarschijnlijk het enige gedicht ter wereld over een grasmaaier.

Voor mij is het verschil tussen mannen en vrouwen dat mannen grasmaaien boeiend vinden en vrouwen niet. Ik heb eigenlijk liever een gazon vol madeliefjes; Jack wilde natuurlijk keurig nette strepen en besteedde vele gelukkige uren aan het creëren daarvan. Tuinierende echtparen vormen een hoofdstuk apart. De Nicolsons in Sissinghurst leken een geolied team, waarbij Harold de vormgeving van het landschap op zich nam en Vita de beplanting. Beth Chatto werd in zeer belangrijke mate ondersteund door haar man Andrew, die onderzoek deed naar geschikte planten voor haar tuinontwerpen, terwijl Margery Fish hinder en ergernis schijnt te hebben ondervonden van de smaak van haar man, die op dit gebied enigszins met de hare botste. Ook degenen met een bescheiden tuin zullen de meningsverschillen herkennen die soms ontstaan wanneer je als stel tuiniert: de werkverdeling, de besluitvorming bij tegengestelde voorkeuren. Jack en ik tuinierden over het algemeen in redelijke harmonie, we zaten op één lijn. Misschien ver-

rassend, maar ik deed het meeste werk in de moestuin; hij kreeg al snel genoeg van het aardappels rooien en ik hield wel van een beetje spitten.

Ik denk er verlangend aan terug. Vanwege chronische rugklachten behoort spitten al lang niet meer tot de mogelijkheden; ik kan helemaal niet meer bukken, dus alles wat ik in mijn tuintje in Londen kan doen is water geven, uitgebloeide bloemen weghalen en handelingen die ik kan verrichten vanaf een opklapbaar krukje. Voor alle andere dingen moet ik hulp inschakelen, en eens per jaar een hoveniersbedrijf om de woekerende klimop te bedwingen en de tegels schoon te maken met een hogedrukspuit. Dit is tuinieren voor oudjes, en net als alle andere dingen die met de ouderdom te maken hebben overvalt het je, en moet je het onder ogen zien en ermee leren omgaan. Sommige lezers weten dit vast uit eigen ervaring en zullen de trucjes en frustratie herkennen en met me meeleven. Mijn vriendin Elizabeth Jane Howard [een bekende Britse schrijfster] was een fanatieke tuinierster. Zij leed ook aan artritis, en tuinierde desondanks: ‘Het doet verdomd veel pijn, maar ik doe het toch’, zei ze altijd. Behalve een redelijk aangeharkte tuin bij haar huis in Suffolk had ze ook een wilde tuin op een eilandje in de Waveney, een paradijs met bomen, bamboe, wilgen, een vijver met waterlelies, kronkelige paadjes met bermten vol wilde hyacinten. En er glipten natuurlijk ook tuinen binnen in haar romans. Ik bracht daar nu en dan een weekend met haar door, en dan kletsten we over tuinieren en maakten de vaste wandeling over het eiland.

Tegenwoordig praat ik over tuinieren met Josephine,

die de afgelopen twintig jaar heeft gewerkt aan de aanleg van een tuin bij het huisje aan de rand van ons familie-terrein in Somerset, vlak bij mijn oma's huis en tuin; mijn opa bouwde het als onderkomen voor de tuinman in 1929, toen het nog mogelijk was een lapje grond te kopen en er iets neer te zetten, als je daar zin in had. Al lange tijd is dat hele gebied nu onderdeel van Exmoor National Park en mag je er geen koeienstal aanraken en al helemaal geen inbreuk maken op het landschap door zelf iets te bouwen. De tuin van Josephine bestaat uit verschillende delen die mooi in elkaar overgaan en worden afgebakend door taxushagen, die al enige jaren geleden volledig zijn uitgegroeid – ik had geen idee dat je zo snel een taxushaag kon realiseren. Dicht bij het huis bevinden zich de belangrijkste borders, die een gazon omzomen met in het midden een zonnewijzer uit de oude tuin, dat gazon gaat over in weer een ander door taxushagen omgeven gazon, waarop je goed croquet kunt spelen, en dan onder een boog in de heg door naar de kleine boomgaard, met achterin composthopen en een berg tuinafval, netjes weggestopt achter een beukenhaag. De twee kersenbomen die ze meteen in het begin plantte om de tuin hoogte te geven – *Prunus avium*, de inheemse kersensoort – zijn nu volwassen en tooien zich in mei met hun schitterende bruidskleed. Inheemse papaver en akelei hebben zich vanzelf uitgezaaid, nadat de eerste exemplaren uit mijn oma's tuin waren overgebracht, en daar komen ook de gekleurde en de gewone sleutelbloemen vandaan. Maar mijn oma zou verbaasd staan over veel van de bloemen in deze eenentwintigste-eeuwse tuin: *Verbena bonariensis*, helleborus, schildpadbloem,

vrouwenmantel, planten die in haar tijd niet veel voorkwamen, en ze zou ze prachtig hebben gevonden.

Maar muurfijnstraal of Mexicaans madeliefje zou ze goed hebben gekend; dat viel uitbundig langs de muren van stapelstenen in haar rozentuin, een van Gertrude Jekylls favorieten. En dit bloemetje heeft echt zijn stempel gedrukt op mijn tuin in Londen; het was zo vriendelijk zich aan de voorkant van mijn huis langs het hele hek en de ijzeren trap naar de kelder uit te zaaien. En het verspreidde zich aan mijn kant van het plein naar andere voortuintjes, waar het zo te zien welkom werd geheten – er is maar één hardvochtige buur die het met onkruidverdelger heeft weggebrand.

En zo vind je in de ene tuin de nalatenschap terug van de andere – de geelbruine sleutelbloemen en de blozende klapprozen in Josephines tuin roepen die van haar overgrootmoeder in gedachten. En het tuintje van Josephines dochter Rachel in Londen zal bijna geheel worden ingericht met planten en stekjes uit Somerset – het tuincentrum komt daar niet aan te pas.

O, tuinentra. Daar kon mijn oma natuurlijk geen gebruik van maken, zij moest postorders plaatsen bij kwekerijen. Tegenwoordig is er het tuincentrum, waar je flink in kunt slaan. Ze hebben veel uit te leggen, en ik ben hun ideale klant – een makkelijk slachtoffer, ik ben geneigd mijn karretje vol te laden met alles waar mijn oog op valt. Ze kennen mensen zoals ik maar al te goed; ze weten hoe ze een display moeten inrichten, hoe ze moeten verleiden. Het tuincentrum is verantwoordelijk voor veel tuiniertrends – velen van ons tuinieren zoals het tuincentrum heeft bepaald dat we zullen tuinieren,

door dit of dat in te kopen. Ik hou erg van *Heuchera*, purperklokje, als potplant, en ik ben me ervan bewust dat het tuincentrum me iedere keer weer verleidt door een aantrekkelijk assortiment purperklokjes op z'n mooist uit te stallen. En het tuincentrum op zijn beurt wordt beïnvloed door de planten die op televisie worden opgehemeld; ook *Gardeners' World* bepaalt hoe de natie tuiniert. Zo is het altijd geweest – ook de victoriaanse en vroegtwintigste-eeuwse tuiniers volgden de mode, zoals we zullen zien. Maar niet op zo'n grote schaal. Tuincentra doen tegenwoordig goede zaken, waaruit valt op te maken dat steeds meer jonge mensen tuinieren; het is gangbaarder geworden, niet langer een liefhebberij voor mensen van middelbare leeftijd. Een verwaarloosde tuin maakt net zo'n slechte indruk als een verwaarloosde woning, en tuinieren wordt door jonge mensen niet langer gezien als iets sufs en ouwelijks.

De concurrerende uien en pompoenen op bloemenshows daargelaten, zie ik tuinieren als iets wat mensen samenbrengt en verbindt. Tuinieren met je burens betekent vaak het uitwisselen van stekjes en wortelscheuten. Soms zie je in een rijtje voortuinen hoe de welig tierende roze madeliefjes of herfstasters uit een bepaalde tuin door de hele straat zijn getrokken, van de een aan de ander zijn gegeven met de boodschap: weest vruchtbaar en vermenigvuldig u. Of de ene tuin brengt de andere voort, zoals in mijn familie, waar de nakomelingen van mijn oma's akeleien en sleutelbloemen terechtkwamen op het kleinere lapje grond van haar achterachterklein-kind.

In een bepaald deel van Noord-Londen staat in veel

tuinen een Japanse mispel, een boom met gele vruchten en sterk zoet geurende witte bloemen, die blijkbaar vooral geliefd is bij Grieks-Cyprioten; de aanwezigheid van deze boom duidt erop dat er veel Grieks-Cyprioten in die buurt woonden. En in Kentish Town – en vast ook in andere wijken van Londen – is de bomenrij achter in de tuinen een overblijfsel van de begrenzing van de velden uit de tijd voor er huizen stonden. Verderop zal ik ingaan op de lange geschiedenis van plantensoorten, hun taaiheid, maar alleen al uit hun namen valt zo veel op te maken, ze weerspiegelen hun verleden: de lelie gaat via het Angelsaksische *lilege* terug tot het Romeinse *lilium*, venkel via *fincul* tot *feniculum*, vijg tot *ficus*. Plaatsnamen zijn net zo veelzeggend, ze vertellen je wie er is geweest; deze planten vertellen je wie ze heeft gekend en erover heeft gesproken.

En dan zijn er nog de persoonlijke herinneringen die een plant kan oproepen – het madeleine-effect van Proust. De geur van gekneusde eucalyptusbladeren brengt me terug naar onze tuin in Egypte, naar de vier of vijf grote bomen langs de oprit. Rozemarijn – en ik ben terug in Palestina, zoals het toen was, op een heuvel boven Jeruzalem, in 1941. Eigenlijk zou je willen dat Proust wat specifieker was geweest over de tuin in Combray; alles wat je te weten komt, is dat de madeleine ‘alle bloemen uit onze tuin’ oproept en dat ‘heel Combray en omgeving, alles wat nu vorm en vastheid krijgt, stad en tuinen, tevoorschijn [zijn] gekomen uit mijn kopje thee’. Je zou graag een paar plantennamen horen, maar goed, het gaat om het effect, de persoonlijke herinnering, de kracht van geuren en smaken, hoe ze een andere tijd,

een andere plaats weten op te roepen.

Het wordt steeds duidelijker dat tuinen en alles wat zich daarin bevindt nooit gewoon maar tuinen zijn: ze zijn dubbelzinnig, suggestief, en daarom vormen ze ook zulk bruikbaar schrijversmateriaal. Het zijn natuurlijk echte, aardse, vruchtbare plekken, en zo kennen we ze ook, we werken erin, we genieten ervan, maar ze staan ook voor van alles – ze zijn krachtig, plooibaar, ze kunnen een metafoor worden. En daar wil ik het nu eerst over hebben – alle varianten van de idee ‘tuin’ en tuinmetamorfose.